

Potpukovnik

mr SVETOMIR MOMIĆ

Osnovna pravila za bibliografska citiranja

Bibliografsko citiranje (bibliografska referenca) skup je podataka na osnovu kojih se neka publikacija ili neki njen deo može identifikovati. Tim citiranjem se služe svi koji pišu stručne, naučne i školske knjige, skripta, članke, rasprave, diplomske i magistarske radove, generalske teme, doktorske disertacije i dr. — kada ukazuju na korišćene izvore.

Bibliografsko citiranje može biti: (1) deo bibliografije (popisa literature) uz neki tekst, obično na kraju; (2) primedba dodata tekstu (fusnota pri dnu stranice ili sasvim na kraju teksta); (3) delom u tekstu, a delom u primedbi; (4) potpuno uključeno u tekst; (5) zaglavlje prikaza ili recenzije.

Bibliografsko citiranje obavlja se na osnovu standarda JUS ZA4. 023-1981. koji je sastavljen u skladu sa standardom Međunarodne organizacije za standardizaciju (ISO). Njega ne treba poistovećivati sa međunarodnim standardnim bibliografskim opisom (ISBD) koji je u nadležnosti Međunarodne federacije udruženja bibliotekara (IFLA). Iako se bibliografsko citiranje i bibliografski opis sastoje od istih elemenata, oni, uglavnom, nemaju istu svrhu, a i redosled elemenata, način primene i propisana interpunkcija im se razlikuju.

U ovom radu se ukazuje na najvažnije odredbe pomenutog standarda za bibliografska citiranja i iznose neki primeri citiranja. Standard sadrži elemente za »potpuno« citiranje, od kojih su po-

sebno označeni bitni (obavezni) elementi i o njima će ovde biti reči, a ko želi detaljnije bibliografsko citiranje može koristiti navedeni JUS.

U prilogu se daje tabela sa izvedenim bitnim elementima JUS-a, i to posebno za citiranje knjiga, za citiranje priloga ili članaka, te za citiranje časopisa ili drugih serijskih publikacija. Kao što se iz tabele može uočiti, elementi bibliografskog citiranja se, po svojoj prirodi, mogu podeliti u četiri područja: (1) područje podataka o autorstvu; (2) područje naslova; (3) područje izdanja; (4) područje impresuma i kolacije (ovde spojenih ujedno).

Standardom je propisana vrlo jednostavna interpunkcija. Područja se među sobom odvajaju tačkom, a podaci u okviru područja zarezom. Izuzetak čine podnaslovi, koji se od naslova, a i međusobno (ako ih je više), odvajaju tačkom.

Podaci o autorstvu

U nas, a većim delom i u svetu, pravilo je da se ime navodi pre prezimena. Takav oblik imena najčešće nalazimo na publikacijama, na primer: Branko Ćopić, Veselin Masleša, Ivo Andrić i dr. Međutim, za bibliografska citiranja propisano je da se prezime stavlja ispred ličnog imena. To je, uostalom, uobičajeno u svim popisima imena gde je potreban alfabetski (abecedni ili azbučni) redosled. Stoga, da bi se naznačilo da je u imenu izvršena permutacija, što je nužno za one koji naš jezik i naša imena ne poznaju, mora se između prezimena i imena staviti zarez.

Kada delo (knjiga, članak) ima više od tri autora, za prvi elemenat citiranja uzima se naslov. Imena autora, u tom slučaju, navode se iza naslova, a može se, što je i pogodnije, napisati samo ime prvog autora, iza koga sledi »i dr.« Naravno, tako se postupa ako su imena autora navedena na naslovnoj stranici ili na korica-ma. Ali, ako se radi o zbornicima i materijalima sa simpozijuma, savetovanja i sl. onda se autori u citatu ne navode.

Imena autora u publikacijama JNA uglavnom se pišu latinicom, a ako je pismo citiranog dela drugačije, mora se izvršiti propisana transliteracija. Pri tome, imena sa latiničnog područja pišu se etimološki (na primer Churchill), a ne fonetski (Čerčil). Za transliteraciju ćirilčnih pisama, u prilogu se daje tabela koja je preuzeta od Eve Verone, iz Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kata-

loga: dio 1 — odrednice i redalice, Zagreb, 1970. Prethodnom rečenicom dali smo, usput, i primer kako podatak o citiranju valja uklopiti u tekst, s napomenom da je, ipak, bolje takvo citiranje izbegavati, već ga izdvajati u vidu primedbi.

Izraz »transliteracija« označava doslovno predstavljanje svakog slova jednog pisma odgovarajućim slovom, znakom ili kombinacijom drugog pisma. To znači da ćemo prevoditi kako se piše (na primer, »ruskogo«), a ne kako se čita (»ruskovo«). Suprotan postupak zove se »transkripcija«. On se upotrebljava kada se piše srpskom ili makedonskom ćirilicom, jer je za njih karakteristično fonetsko značenje svakog slova. Pošto se u JNA ćirilica ne upotrebljava, jasno je da i transkripcija otpada. Za ostala pisma (kinesko, arapsko i dr.) valja koristiti međunarodna pravila za transliteraciju na latinično pismo.

Univerzitetska i stručna zvanja i titule (te činovi u vojsci), po pravilu, ne pišu se uz ime autora. Izuzetak može biti ako će to pomoći da se autori sa istim imenom razlikuju.

Kolektivni (korporativni) autor je kategorija koja se koristi samo u strogo određenim slučajevima, za koje dajemo primere na red. br. 10—14. Prvi slučaj upotrebe kolektivnog autora su publikacije kongresa, konferencija, simpozijuma, savetovanja i sličnih skupova i sastanaka. Autor publikacije biće takav skup, ako je njegov naziv dovoljan za identifikaciju (primer 11). Nazivu se, u okruglim zagradama, dodaje redni broj skupa (ako se ti skupovi numerišu), godina i mesto održavanja. Za skupove koji nemaju posebne nazive, dovoljne da ih identifikuju, za autora se uzima naziv organizacije koja je organizovala skup, uz dodatak naziva sastanka. U zagradi se dodaju već pomenuti podaci (primer 10).

Drugi slučaj upotrebe kolektivnog autora su publikacije korporativnih tela u kojima se daju: planovi razvoja, statuti, uputstva o unutrašnjem uređenju i radu, izveštaji o radu, nastavni planovi i programi i dr. (primeri 12—14). Ovde se za autora uzima naziv tela, a iza toga, u okrugle zagrade, stavlja se naziv sedišta. Vojna pravila, iako je na njima naznačeno u kojoj su upravi (ili drugoj ustanovi) sastavljena i zavedena, popisuju se uvek kao anonimne publikacije, odnosno upisuje se samo naslov. Razlog za takav postupak je što se ona ne odnose samo na rad određenih ustanova (uprava), nego na celu JNA.

Prezime individualnog autora i prva reč u nazivu kolektivnog autora, radi boljeg uočavanja i lakšeg ređanja, grafički se ističu tako što se pišu velikim slovima.

Podaci o naslovu

Naslov se navodi u obliku u kome je na publikaciji predstavljen, po potrebi transliterizovan. Važno je napomenuti da se za knjige naslov obavezno uzima sa *naslovne strane*, koja je najčešće treća ili peta strana u knjižnom bloku, jer se korićni naslov neki put ne poklapa u svemu sa njim.

Ako je naslov za citiranje suviše dug, može se skratiti, ali tako da se ne izmeni njegov smisao. Prve reči iz naslova, razumljivo, ne mogu se izostaviti. Na kraju skraćenog naslova treba staviti tri tačke, čime se označava da on nije u celosti citiran. Treba napomenuti i to da se naslovi časopisa često skraćuju, pogotovu kada se naslov istog časopisa u jednom tekstu više puta ponavlja. Postoje i uputstva za to skraćivanje.*

Ako ne pružaju važne podatke o sadržaju publikacije, podnaslovi se mogu i izostaviti. Oni se, inače, pišu početnim malim slovom, iza dvotačke.

JUS dozvoljava, ako se smatra potrebnim, da se iza naslova originala, u srednjim zagradama [], može dati i prevod naslova. Mislim da ovakav postupak ima opravdanje ako se radi o informativnim sekundarnim publikacijama, kao što su, na primer, referativni bilteni CVNDI. Te publikacije daju obaveštenja, sa kratkim izvodima (anotacijama), namenjena najširem krugu armijskih korisnika, te se njihova informativnost, uključivanjem prevoda naslova, znatno povećava. U svim ostalim slučajevima, pri citiranju, navođenje prevoda naslova treba izbegavati.

Ako se citira više časopisa sa istim naslovom, mora se, radi njihovog razlikovanja, u maloj zagradi dodati ime mesta izdavanja.

Pri bibliografskom citiranju priloga u monografskim publikacijama (knjigama) i serijskim publikacijama (časopisima i dr.), ispred naslova glavne publikacije dodaje se »U:«, kako bi se on razlikovao od naslova priloga (članka, rasprave) — (primeri 15—19).

Podaci o izdanju, impresum i kolacija

Podatak o rednom broju i karakteristikama izdanja pojavljuje se pri citiranju dela koja su doživela više izdanja. Redni broj izdanja

* JUS A.C2.200. — Međunarodni kodeks za skraćivanje naslova periodičnih publikacija.

uvek se piše arapskim brojem, uz dodatak skraćenice »izd.« Ako je izdanje izmenjeno, dopunjeno, prošireno i sl. onda se i to unosi u citiranje (primer 20).

Impresumom se u bibliografskom radu nazivaju podaci o izdavanju publikacije: mesto, izdavač i godina izdavanja. Pri citiranju, ovi podaci se navode po iznetom redosledu. Treba napomenuti da naziv izdavača nije obavezni elemenat bibliografskog citiranja, ali se preporučuje njegovo navođenje. Primeri u ovom radu dati su delimično sa navođenjem imena izdavača, a većim delom bez njega. Ako ima više izdavača, iz istog ili iz više mesta, dovoljno je da se naznači jedno mesto i jedan izdavač.

Ako mesto izdavanja nije na publikaciji pomenuto, a može se ustanoviti, onda ga u citiranju treba navesti između srednjih zagrada [] (primer broj 4). U takve zagrade stavljaju se i oznake [B.m.], [B.g.] ili [B.m., b.g.], ako nije ustanovljeno mesto ili godina izdanja ili oba podatka.

Za višetomne publikacije koje su izlazile više godina, navode se prva i zadnja godina pojavljivanja pojedinih tomova, između kojih se stavlja povlaka (primeri 5 i 6).

Pod kolacijom podrazumevaju se podaci o publikaciji koji se odnose na: broj strana i tomova, ilustracije, format i propratni materijal. Za monografske publikacije (knjige) ovi podaci nisu obavezni, izuzev kada se citiraju određene stranice (primer 20) ili odlomci i prilozi iz njih (primeri 19 i 21).

Kao što se iz primera vidi, redosled elemenata koji predstavljaju numeraciju časopisa je sledeći: broj volumena (ili godišta, tj. redni broj godine izlaženja), broj sveske, datum sveske (mesec i godina). Međutim, u daljem tekstu pomenutog standarda dozvoljena su i odstupanja od propisanog redosleda, od kojih jedna varijanta predviđa uzimanje samo kalendarske godine i broja sveske (primeri 15—17) ili, ako sveske časopisa nisu numerisane, mesec izlaženja (primer 18). Ova varijanta numeracije časopisa usvojena je stoga što je najjednostavnija, a samim tim i širem krugu korisnika najpristupačnija. Time se izbegava pisanje broja volumena, čije je značenje mnogima nejasno i izaziva zabunu i teškoće pri bibliografskom citiranju.

Nadam se da će ovaj kratki napis, sa najnužnijim objašnjenjima i neophodnim priložima, poslužiti kao orijentacija pri bibliografskim citiranjima, te doprineti njihovom ujednačavanju i pristupačnosti.

Izvodi iz JUS Z.A. 4.023-1981.: bibliografija citiranja

CITIRANJE KNJIGA (bitni elementi)

a) <i>Citiranje publikacije kao celine</i> — prezime i ime autora (do tri autora) — naslov publikacije — redni broj i posebnost izdanja — mesto(a) izdanja — godina(e) izdanja	b) <i>Citiranje određene strane ili odlomka</i> — prezime i ime autora (do tri autora) — naslov publikacije — redni broj i posebnost izdanja — broj sveske (za dela u više svezaka) — mesto(a) izdanja — godina(e) izdanja — određena strana ili prva i poslednja strana citiranog odlomka

CITIRANJE PRILOGA ILI ČLANAKA
(bitni elementi)

a) <i>Citiranje priloga u knjizi</i>	b) <i>Citiranje članaka ili priloga u časopisu i serijskoj publikaciji</i>

ELEMENTI KOJI SE ODOSE NA SAM PRILOG

— prezime i ime autora (do tri autora) — naslov priloga	— prezime i ime autora (do tri autora) — naslov priloga (članka)

ELEMENTI KOJI SE ODOSE NA PUBLIKACIJU KOJA SADRŽI PRILOG

— naslov publikacije — redni broj i posebnost izdanja svezaka) — broj sveske (za dela u više — mesto(a) izdanja — godina(e) izdanja — određena strana ili prva i poslednja strana odlomka koji se citira	— naslov časopisa ili serijske publikacije — broj volumena (ili godišta) — broj sveske — datum sveske (mesec i godina) — određena strana ili prva i poslednja strana priloga ili odlomka koji se citira

CITIRANJE ČASOPISA ILI DRUGIH SERIJSKIH PUBLIKACIJA (bitni elementi)

a) <i>Citiranje časopisa (ili serije) kao celine</i> — naslov časopisa ili serije — mesto(a) izdavanja	b) <i>Citiranje dela zbirke ili određene sveske</i> — naslov časopisa ili serije — broj(evi) i datum(i) prvog i poslednjeg volumena ili određenih sveski na koje se citiranje odnosi
--	--

Prilog 2

Primeri za bibliografska citiranja (za popis literature, fusnote i dr.)

1. Sarić, Miloje. *Opšti principi naučnog rada*. Beograd, 1985.
(Primer za publikaciju sa jednim autorom)
2. Ward, J. W. D., Turner, G. N. *Automatska obrada podataka u vojsci i mikroracunari* (prevod s engleskog). Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1985.
(Primer za prevedenu publikaciju, sa 2—3 autora)
3. *Informacijski sistemi*. Slavko Dobrenić i dr. 2. izd. Beograd, 1984.
(Primer za publikaciju sa više od tri autora i podatkom o rednom broju izdanja)
4. *Pravilo službe oružanih snaga*. [Beograd], SSNO, 1977.
(Primer popisivanja anonimne publikacije)
5. *Sutjeska: zbornik radova*. Beograd, 1959—1966.
(Primer za publikaciju sa podnaslovom, te sa dužim izlaženjem)
6. Tito, Josip Broz. *Vojna djela*. Beograd, 1961—1981.
(Primer kada je autor po nadimku poznatiji)
7. Vukmanović-Tempo, Svetozar. *Revolucija koja teče*. Beograd, 1971.
(Primer za dodavanje nadimka uz ime autora)
8. JUS A.C1.205-1979: informacija i dokumentacija: *smernice za sastavljanje i dalji razvoj jednojezičkih tezaurusa*. Beograd, 1979.
(Primer za standarde i za publikacije sa podnaslovom)
9. Šemakin, Ju. I. *Tezaurus v avtomatizirovannyh sistemah upravljenja i obrabotki informacii*. Moskva, 1974.
(Primer za publikaciju sa transliteracijom ruske ćirilice)
10. Savez komunista Jugoslavije. *Kongres (13; 1986; Beograd). 13. kongres SKJ: dokumenti*. Beograd, IC Komunist, 1986.
(Primer za materijale sa numerisanih kongresa određenih organizacija)
11. Savjetovanje o obradi i prijenosu podataka (1; 1970; Zagreb. *Zbornik radova*. Zagreb, Visoka tehnička škola KoV JNA, 1970.
(Primer za materijale sa savetovanja, simpozijuma, sednica i dr.)
12. Centar visokih vojnih škola (Beograd). *Uputstvo o radu Biblioteke CVVŠ*. [Beograd], CVVŠ, 1980.
(Primer za uputstva o uređenju i radu ustanove — komande)

13. Vojna akademija KoV JNA (Beograd). *Referat o radu u školskoj 1972/1973. godini*. Beograd, VA KoV JNA, 1974.
(Primer za izveštaje o radu, nastavne planove i programe i sl.)
14. Vojnoistorijski institut (Beograd). *Plan razvoja i aktivnosti Vojnoistorijskog instituta 1971—1975*. Beograd, Vojnoistorijski institut, 1971.
(Primer za planove razvoja i sl.)
15. Čubra, Nikola. *Planiranje materijalnog obezbeđenja oružanih snaga u ratu*. U: *Pozadina*, 1982, 2, str. 5—19
(Primer citiranja članka iz domaćeg časopisa)
16. Kamenskij, A. G. *Ob ispol'zovanii tezaurusa v informacionnom poiske*. U: *Naučno-tehničeskaja informacija*, serija 2, 1980, 11, str. 18—21
(Primer citiranja članka sa transliteracijom ruske ćirilice)
17. Davidson, Basil. *Makers of the 20 th — century: Tito*. U: *History today*, 1980, 30, str. 25—29
(Primer citiranja članka iz stranog časopisa, sa podnaslovom)
18. Chubin, Shahram, *Reflections on the Gulf War*. U *Survival*, 1986, july-august, str. 306—321
(Primer kad sveske časopisa nisu numerisane)
19. Raić, Aleksandar. *Utvrdjivanje predmetne rubrike (predmetizacija) i uređivanje predmetnog kataloga*. U: *Bibliotečko-dokumentacijska obrada i uređivanja kataloga u bibliotekama JNA*: priručnik. Beograd, 1985, str. 97—167
(Primer citiranja priloga u knjizi)
20. Han, Stjepan, Balaban, Nedo. *Osnovi informatike*. 2. izmenjeno i dopunjeno izd. Beograd, 1983, str. 146
(Primer citiranja određene stranice iz knjige)
21. *Osnovi informatike*. Hugo Birolla i dr. Zagreb, 1981, str. 128—130
(Primer citiranja odlomka iz knjige, sa više od tri autora)
22. *Teorija i ratna praksa* (Beograd)
(Primer citiranja časopisa kao celine)
23. *Vojno delo*, 1978, 1
(Primer citiranja određene sveske časopisa)